

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ ПІД ЧАС ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. У зв'язку з актом відкритої збройної агресії Російської Федерації, вчиненим 25 листопада 2018 року у районі Керченської протоки проти групи кораблів Військово-Морських Сил Збройних Сил України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України відповідно до п. 20 ст. 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» тогочасний Президент України П. Порошенко підписав Указ № 393/2018 про введення воєнного стану у Вінницькій, Луганській, Донецькій, Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Сумській, Харківській, Чернігівській, Херсонській областях, а також внутрішніх водах Азово-Керченської акваторії з 26 листопада строком на 30 діб [1].

Поняття стратегічних комунікацій на офіційному рівні в Україні з'явилося у 2015 році. Цього року Рада національної безпеки і оборони України та Міжнародний секретаріат НАТО підписали Дорожню карту Партнерства у сфері стратегічних комунікацій для розвитку здатності України здійснювати ефективні комунікації, а також створення самодостатньої внутрішньовідомчої та урядової/міжвідомчої системи стратегічних комунікацій [2].

Події в Україні довели необхідність вдосконалення комунікативної стратегії держави та налагодження взаємодії всіх учасників комунікаційного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання стратегічних комунікацій в інтересах національної безпеки та оборони порушено у працях Г. Почепцова, Д. Дубова, А. Баровської, О. Кушніра, В. Ліпкана, І. Пантелейчука та ін., проте діяльність таких комунікацій, робота зі ЗМІ, зв'язки з громадськістю під час запровадження правового режиму воєнного стану до цього часу не проаналізовано. На жаль, дотепер не існує єдиного розуміння цілісності системи стратегічних комунікацій на загальнодержавному рівні, зокрема в умовах агресії Російської Федерації проти України, а також стрімкого розвитку інформаційних технологій та медійного простору.

За результатами аналізу визначено існування багатьох проблем, пов'язаних із відсутністю комплексної політики стратегічних комунікацій (незважаючи на дію низки нормативно-правових актів, в яких закріплено термін «стратегічні комунікації») та чітко вибудованої структури стратегічних комунікацій в Україні, зокрема під час роботи з населенням. Не менш важливими є міжвідомча співпраця у разі виникнення кризової ситуації та необхідність адекватного і негайного реагування на проблеми з урахуванням швидкості поширення інформації в сучасному цифровому медійному просторі.

Також недосконалою є розвинута система аналізу подій, які відбулися («after-action review»), зокрема система реагування на кризові ситуації (кризові комунікації), дію якої спрямовано на виправлення помилок та їх уникнення, усунення недоліків та удосконалення роботи. Однак «агресія Російської Федерації проти України, особливо інформаційна агресія, зумовила пошук фахівцями з питань національної безпеки можливих механізмів цілісної відповіді на такий виклик. При цьому особливості пошуку відповіді обмежені необхідністю враховувати демократичний устрій Української держави, дотримуватися концепцій свободи слова, відсутності обов'язкової ідеології та інших здобутків демократичного суспільства» [3].

Мета статті. Саме спостереження за зазначеними подіями в Україні зумовило формулювання мети цієї статті: дослідити дію стратегічних комунікацій під час введення правового режиму воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. У Доктрині інформаційної безпеки, затвердженій Указом Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017, вказано, що:

– стратегічні комунікації – скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави, публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави;

– урядові комунікації – комплекс заходів, що передбачають діалог уповноважених представників Кабінету Міністрів України з цільовою аудиторією з метою роз'яснення урядової позиції та/або політики з певних проблемних питань;

– кризові комунікації – комплекс заходів, реалізованих державними органами України у кризовій ситуації, що передбачають їх діалог із цільовою аудиторією з питань, що стосуються кризової ситуації;

– стратегічний наратив – спеціально підготовлений текст, призначений для вербального викладення у процесі стратегічних комунікацій з метою інформаційного впливу на цільову аудиторію [4].

У зазначеній Доктрині окреслено завдання для міністерств і відомств. Так, Міністерство оборони України має забезпечувати функціонування системи військово-цивільних зв'язків у місцях постійної дислокації та розгортання підрозділів Збройних Сил України, інших військових формувань, а також організувати і забезпечувати:

– зв'язки з українськими та іноземними засобами масової інформації для висвітлення ситуації в районі проведення антитерористичної операції в Донецькій та Луганській областях;

– протидію спеціальним інформаційним операціям, спрямованим проти Збройних Сил України та інших військових формувань;

– супроводження інформаційними засобами виконання завдань оборони України;

– донесення достовірної інформації до військовослужбовців Збройних Сил України, інших військових формувань, зокрема через засоби масової інформації Збройних Сил України [4].

Запровадження правового режиму воєнного стану в деяких областях України потребувало активізації використання технологій стратегічних комунікацій на різних рівнях держави та за її межами.

Саме в цей період посилилася роль основних складових стратегічних комунікацій: публічної дипломатії, зв'язків з громадськістю, кризових комунікацій, так званих військових зв'язків з громадськістю. На наш погляд, їх застосування чітко простежувалося протягом дії режиму воєнного стану.

Вже 26 листопада 2018 року відбувся спільний брифінг командувача Військово-Морських Сил Збройних Сил України адмірала І. Воронченка і міністра закордонних справ України П. Клімкіна щодо російської агресії в Азовському морі.

У межах урядової комунікаційної стратегії «Єдиний голос», метою якої стало поширення якомога більшої кількості інформації від органів виконавчої влади в різних формах (інфографіки, презентацій, коментарів, пресрелізів тощо), свої дії координували Міністерство закордонних справ, Міністерство інформаційної політики та Міністерство оборони України.

У свою чергу, заступник міністра інформаційної політики Д. Золотухін наголосив, що Україна вперше буде здійснювати комунікації в кризовій ситуації, яка називається воєнний стан, і при цьому зазначив, що комунікаційні підрозділи органів вла-

ди мають величезний досвід кризових комунікацій, набутий від початку російської агресії на Сході країни [5].

Водночас і глава держави, і міністр оборони провели низку зустрічей із представниками іноземних держав в Україні та іноземних організацій, роз'яснюючи правові засади запровадження правового режиму воєнного стану [6; 7].

У відповідь країна-агресор посилила інформаційну війну – після запровадження правового режиму воєнного стану країною стали поширюватися фейкові повідомлення:

- розсилка від імені міністерства оборони SMS-повідомлень мешканцям прикордонних областей України про необхідність прибуття до військкоматів із залякуванням передати відомості про особу до суду;

- фейковий наказ міністра оборони про вилучення транспортних засобів з іноземною реєстрацією;

- розсилка повідомлень у месенджері Viber про записування всіх повідомлень та дзвінків з посиланням на «федеральний» уряд;

- активне просування думки у соціальних мережах, що воєнний стан запроваджено назавжди;

- поява інформації, що чоловіки у двох східних регіонах Польщі, які межують з Україною, отримують повідомлення від імені Польського державного центру безпеки з вимогою з'явитися до військових частин через події в Україні [8].

Все це мало за мету поширити паніку, підвищити рівень занепокоєності та схвилювання серед населення. За даними Служби безпеки України, в державі було створено цілу мережу, у якій інтернет-провокатори поширювали подібну інформацію, у тому числі сфабриковані фото, наприклад, магазинів з пустими полицями [9].

Країна-агресор консолідувала пропагандистські зусилля, поширюючи традиційні наративи щодо України, зокрема, про поділ українців на дві категорії, у зв'язку з чим було зроблено інформаційний вкид, що воєнний стан запроваджено у тих регіонах, які начебто менше підтримали чинного президента на виборах у 2014 році. Знову було піднято мовне питання про порушення прав російськомовних громадян та наголошено на відтермінуванні президентських виборів, посиленні диктатури та збільшенні провокацій у країні, падінні курсу гривні та панічних настроїв у населення, яке начебто скуповувало продукти харчування, сірники та інші товари, побоюючись економічної кризи [10]. В соціальних мережах ширилися пости із закликами опиратися запровадженню правового режиму воєнного стану, деякі повідомлення перепощували зі швидкістю до 12 тис. разів на годину (зокрема, повідомлення нібито від військовослужбовця, який запевняв усіх, що правовий режим запроваджено на дуже тривалий період) [11]. Читачі поширювали це повідомлення машинально, навіть не перевіряючи інформацію в достовірному джерелі. Це відбувалося передусім через недостатню роботу з населенням (цільовими аудиторіями), невизначеність та відсутність аналізу комунікування з громадянами. З такими явищами боролися наданням інформації, підкріпленої фактами, чим закріпили один з головних принципів європейської держави: не відповідати пропагандою на пропаганду та дезінформацію, а надавати виключно факти.

В умовах, що склалися, потрібно було миттєво реагувати на ситуацію, спростовувати дезінформацію, максимально поширюючи правдиві повідомлення в усіх засобах масової інформації та соціальних мережах, активізувати публічну дипломатію, інформуючи спільноти за межами України, всім міністерствам та відомствам злагоджено працювати на території України для запобігання інформаційним кампаніям проти української держави шляхом проведення спільних брифінгів, прес-конференцій, надання офіційних коментарів уповноважених осіб.

Миттєва реакція України на події у Керченській протоці та проведення заходів публічної дипломатії знайшли відгук на світових майданчиках. Так, було скликане позачергове засідання комісії Україна – НАТО, за результатами якого Генеральний секретар Є. Столтенберг виразив повну підтримку української сторони державами – членами НАТО [12].

Стратегією сталого розвитку «Україна-2020», затвердженою Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015, серед головних заходів реалізації реформи системи національної безпеки і оборони визначено створення ефективної державної системи кризового реагування (мережі ситуаційних центрів центральних органів виконавчої влади) [13]. З огляду на це на фондах Міністерства оборони України було розгорнуто ситуаційний штаб, до складу якого увійшли представники всіх силових структур. Під час дії правового режиму воєнного стану, крім проведення зборів оперативного резерву першої черги, уточнення проблемних питань взаємодії між державними органами виконавчої влади тощо, було активізовано й урядові комунікації.

Висновки. У статті проаналізовано роботу стратегічних комунікацій як сучасної форми вираження та донесення своїх інтересів на національному та міжнародному рівнях в умовах запровадження правового режиму воєнного стану, а також в контексті існуючих гібридних загроз для України та довкола її кордонів. Хоча розбудову спроможностей стратегічних комунікацій, зокрема в секторі безпеки і оборони, лише розпочато, вона відбувається в умовах кризи та недосконалості роботи всієї системи, яка потребує чіткішого окреслення, структурування та розмежування завдань, проте комунікації спрацювали та досягли головної мети: донесли правдиву інформацію, факти, сприяли реалізації національних інтересів, запобігли поширенню панічних настроїв та укоріненню пропаганди.

Державні органи змогли оперативно відреагувати на кризову ситуацію інтегрованим оцінюванням інформаційних загроз, що вказує на підвищення рівня спроможності держави відповідати реальним і потенційним загрозам національним інтересам в інформаційній сфері, дотримуючись національної стратегії та політики України і зберігаючи довіру до сектору безпеки і оборони та держави в цілому.

На цей час важливим є питання формування наративу на стратегічному рівні, який реалізовуватиметься на всіх рівнях (від стратегічного до тактичного) з урахуванням різних аудиторій.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 26 листопада 2018 р. № 393/2018. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3932018-25594>.
2. Дорожня карта Партнерства у сфері стратегічних комунікацій між Радою національної безпеки і оборони України та Міжнародним секретаріатом НАТО. URL: https://mfa.gov.ua/mediafiles/sites/nato/files/Roadmap_Ukr.pdf.
3. Дубов Д. В. Стратегічні комунікації: проблеми концептуалізації та практичної реалізації // Стратегічні пріоритети. Серія: Політика. 2016. № 4. С. 9–23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sppol_2016_4_4.
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 25 лютого 2017 р. № 47/2017. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>.
5. Департамент інформації та комунікацій з громадськістю Секретаріату Кабінету Міністрів України «У рамках #Єдиноноголосу обговорено кризові комунікації в умовах воєнного стану». URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/u-ramkah-#Єдиноноголосу-obgovoreno-krizovi-komunikaciyi-v-umovah-voyennogo-stanu>.

6. Міністр оборони України провів зустріч з послом Сполучених Штатів Америки в Україні. URL: http://www.mil.gov.ua/news/2018/11/27/ministr-oboroni-ukraini-proviv-zustrich-z-poslom-spoluchениh-shtativ-ameriki-v-ukraini/?fbclid=IwAROFHWNzMLkvZ_8-Bank8RjAUVoL_ztjtCJEPHiWqRTCosRUDMweBpZpVA.

7. Президент закликав світ до єдності та солідарності з Україною: інтерв'ю телеканалу CNN. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-zaklikav-svit-do-yednosti-ta-solidarnosti-z-ukrayi-51438>.

8. Польським чоловікам почали масово приходити фейкові SMS-повідомлення про мобілізацію в країні: сюжет ТСН.ua. URL: <https://tsn.ua/svit/polskim-cholovikam-pochali-masovo-prihoditi-feykovi-sms-pro-mobilizaciyu-krayini-1257015.html>.

9. СБУ викрила мережу інтернет-провокаторів, найнятих спецслужбами РФ для поширення паніки в країні після введення воєнного стану: відео. URL: <https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/21/view/5490#.8zOjTuUt.dpbs>.

10. Кеворкян К. Немножечко воєнного положення. Первые сутки в новом статусе. URL: <https://rusvesna.su/news/1543515205>.

11. Пост блогера Андрія Гануса у соціальній мережі Фейсбук. URL: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2018450131571809&set=a.843597555723745&type=3&theater>.

12. Press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the meeting of the NATO-Ukraine Commission. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_160789.htm.

13. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

Аннотація. В статті досліджено використання технологій стратегічних комунікацій во время введення в Україні правового режиму воєнного положення, підкреслена необхідність консолідації, слаженної роботи і взаємодії комунікаційних механізмів державства в умовах кризової ситуації в відповідності з поставленими задачами і пріоритетами.

Ключевые слова: стратегічні комунікації, воєнне положення, кризові комунікації, інформаційна війна, публічна дипломатія.

Abstract. The article studies the implementation of strategic communications technologies during the martial law in Ukraine. Consolidation, coordination, and cooperation of national crisis communication mechanisms following the defined tasks and priorities are accentuated.

Key words: strategic communications, martial law, crisis communications, information warfare, public diplomacy.